

ETIČKA ETNOLOGIJA.

W. Schmidt S. V. D. je drage volje dao ovaj članak našem časopisu. Tu se vidi, kako se ćudoređe kod najstarijih naroda opiralo na vjeru i kako su svim tim narodima zajednički zakoni naravnog ćudoređa.

Etnolozi su dosele u etici znali za idiosinkraziju; nijesu htjeli, da se govori o ćudoređu, kada se prosuđuju kulturni odnosi. Zašto? Jer se u prvoj polovici prošlog vijeka i etnologiji bio nametnuo materijalizam, koji dakako nije priznavao ni teorijski ni praktički ma kakovu realnu etiku. To je prvi razlog. Drugi je razlog evolucionizam, koji je nijekao svaku apsolutnost i u etici. Zato eto tako malo etnoloških djela o etici. Navedimo glavijena.

Herbert Spencer je objelodanio »Principles of Ethics« (London 1893). To je djelo etnološki vrlo manjkavo i mnogo zaostaje za novijim publikacijama. Ni djelo »The Origin and Growth of the Moral Instinct« (London 1898), koje je napisao **A. Sutherland**, nije mnogo značilo u etnološkoj etici. **C. Letourneau** brani evoluciju u svojim publikacijama »Evolution de la Propriété« (Paris 1889), »Evolution de la Politique« (Paris 1890), »Evolution de la Morale« (Paris 1887), »Evolution religieuse« (Paris 1892). Ni njegov rad ne vrijedi mnogo. Puno je važnije djelo »Ethnologische Studien zur ersten Entwicklung der Strafe« od **S. R. Steinmetza** (Leyden-Leipzig 1894). Tu je krajni evolucionizam. Umjereni pak evolucionizam zastupa **F. Westermarck** u djelu »The Origin and Development of the Moral Ideas« (2 sveske. London 1904; 2. izdanje 1912). Izvrsnoga gradiva ima **V. Cathrein D. I.** u svom djelu »Die Einheit des sittlichen Bewusstseins der Menschheit« (3 sveske. Freiburg 1. Br. 1913). Westermarck govori o etici prema predmetima, Cathrein o etici pojedinih plemena i naroda. Ovdje spominjem i opširni članak »Ethics Rudimentary« od **R. R. Marett** te članke »Ethics and Morality« raznih pisaca u Hastingovoj »Enc. Re. a. Ethics« (Sv. V, str. 26—436, 436—522, Cambridge 1912). Kako se etika zaboravlja, vidi se i na **W. Wundtu**. On je izdao golemo djelo »Die Völkerpsychologie« (u 10 svezaka), ali u njemu ima samo jedno poglavlje »Eine Untersuchung der Entwicklungsgesetze von Sprache, Mythus u. Sitte«.

Katolici su tu malo uradili, ako izuzmeš spomenuto Cathreinovo djelo. Cathrein je iskoristio osobito misijonarska izvješća, starija i novija. Uz Cathreina je zaslužan i **W. Schneider**. Njegovo djelo »Die Naturvölker« (2 sveske. Paderborn 1885—1886) već je zaostalo. Tu se dakle katolicima otvara široko i neobrađeno polje rada.

Osobito bi valjalo obraditi tri vrlo važna pitanja, koja su evolucioniste pokušali da riješe i misle, da su ih davno riješili. Ta su pitanja: 1. Je li u početku bio moral neovisan o vjeri, 2. Je li ćudoređe kod primitivnih naroda najrazvijenije, 3. Je li ćudoređe potpuno relativno? — Promotrimo sve ovo iz bližega!

1. Je li ćudoređe kod primitivnih naroda neovisno o vjeri?

Evolucionizam je proglasio dogmu: Ćudoređe je u početku bilo neovisno o vjeri, s kojom se povezalo istom kasnije, pa stoga vjera nije izvor ćudoređa, ćudoređe je areligiozno. U svojim sam djelima doduše pokazao, da je baš protivno istina, ali ću ukratko iznijeti i ovdje. Istina je, u razvitku ćovječanstva naći je kod ne malog broja naroda vrijeme, u koje vjera nema ništa ili gotovo ništa s etikom i to stoga, jer je ili etika pala vrlo duboko ili jer su vjeru (osobito više boćove) gurnuli u tamu, neplodnu pozadinu, ili jer vjera štiti samo obredne propise, ili napokon jer je i samu vjeru zaboravilo nećudoređe. Te ćinjenice valja priznati.

No toga nije bilo u prvo doba ili na početku kulture. Do toga je istom kasnije došlo. Tih ćinjenica naime ili toga stanja ne nalazimo kod plemena, koja pripadaju prakulturi. Kod njih je ćudoređe tijesno s vjerom; vjera je potpora i temelj, dapaće jamstvo ćudoređu. Ta plemena priznaju najviše biće. O tom biću vele, da je stvoritelj svih stvari, samo dobro i zaćetnik, te ih pravedno i svemožno kazni ili ovdje ili ondje na zemlji bolešću i ranom smrću, ili na drugom svijetu nagrađuje i kazni prema djelima. Tako je kod južno-istoćnih australskih naroda (Kurnai, Kulin, Yuin, Kamilaroi i t. d.). Semangã, jućnih Andamanesa, urodenikã na Ognjenoj zemlji, negrilã, Bušmana, Ainu.

Westermarck u 50. i 51. poglavlju svog djela »Origin and Development of Moral Ideas« (Sv. II, 663—737) navodi ćinjenice bez reda iz raznih stepena kulturnog razvitka. On navodi bogove bez ćudoređa, ćak nećudoredne bogove, ali te ćinjenice (str. 665—668) nijesu iz prakulture. A kada navodi ćinjenice iz kasnije kulture, gdje su vjera i ćudoređe jedno drugom vrlo blizu, kuša to pripisati utjecaju misijonara i drugim sekundarnim utjecajima. No on ipak priznaje s Dr. Steinmetzom, da nije moguće tako protumaćiti svih slućajeva (str. 685, 691, 695). Kraj svega toga Westermarck ipak ne će da priznade vjeru kao izvor ćudoređa, jer se ne obazire na povjesnu razliku u dobi navedenih ćinjenica. Badava se utjeće ćarobnjaštvu. Ta ćarobnjaštvo najstarijih naroda ili nije poznato ili je bilo tek u zametku; a napokon sve da i nije tako ti narodi vjeruju, da su i ćarobnjaci pod vrhovnom vlašću najvišeg dobrog bića.

Dakle kod najstarijih naroda nije ćudoređe neovisno o vjeri. To je znak, da je jedno s drugim prirodno vezano od iskona.

2. Je li ćudoređe bilo isprva najnerazvijenije kod primitivnih naroda?

Nekoji narodi zlostavljaju ljude, ubijaju ih, muće ih, jedu; nećudoredni su, slave bakanalije, surovi su, bez osjećaja, prostaćki se vladaju. Našlo se dakako Evropljana, koji su »živim bojama« opisali tu niskost »divljaka«. Tako je Darwin nepravedno prikazao urođeničke Ognjene zemlje. Zahvalni smo oo. Gusindeu i Koppersu, što su i tu stvar izveli na čistac.

Katolićki misijonari ne moraju zatvarati oći pred stepenom nekojih primitivnih naroda. Istina je nada sve, ali se nje ne moraju bojati. Tako vele baš naši misijonari, da Kanibali u Oceaniji nemaju ćudoredne svijesti. Slično kaže i O. Dobois o nekim urođenicima na Madagaskaru. I sâm sam dobio dokaza iz Nove Gvineje o seksualnim izgredima, koji ne ćine pobjedinci, nego ih plemenski propisi dopuštaju ili ćak i naređuju. Ne treba, da to naši misijonari umanje ili sakriju. Istina nada sve! Ali je i to istina, da tako nije bilo u početku kod tih plemena. A uostalom nema li i naša evropska nekrććanska kultura takovih ponora? Ove ćinjenice o nećudorednosti ne obaraju jedinstvenosti ćudoredne svijesti u ćovječanstvu, jer ta jedinstvenost ne tvrdi, da nije bilo jednog naroda, kod kojega možda kroz neko vrijeme u nekim stvarima potamni ćudoredna svijest. Tu je sada red, da vjerska znanost istraži, odakle taj pad s boljeg na gore. To se moglo dogoditi na razne naćine. No jedno osobito zanima vjersku znanost: u kakovom je savezu taj moralni pad s realnom vjerom u jednog Boga i prekogrobni život. Ta stvar još nije dovoljno razbistrena: no prema svemu, što je dosele objelodanjeno, mislim, da mogu kazati: ćudoređe pada kod svih naroda, kad potamni Božja ideja, ideja o najvišem biću. Evo dokaza! Plemena jugo-istoćne Australije živo vjeruju u najviše biće i kod njih je na najvišem stepenu spolna ćudorednost, te socijalna briga i boljitak. Naprotiv kod plemenâ u srednjoj Australiji je svijest o najvišem biću vrlo zamućena, pak je s ćudoredem odmah zlo tako, da plemenski obićaji nameću nećudoredne obredne vježbe. Bistru ideju o Bogu i visoku ćudorednost prakulture koje ne smetaju obićne ljudske mane, nalazimo manje više kod svih nomadskih naroda, koji se nijesu miješali s drugim plemenima. Tu i danas vrijedi rijeć sv. Pavla u poslanici Rimljanima I, 18—32, gdje pokazuje, kako su pogani zagrezli u grijeh i opaćinu. ćak i protiv prirode, kada su ostavili vjeru u Boga. Dakle ćudoređe nije u početku bilo najnesavršenije.

3. Je li ćudoređe potpuno relativno ?

Evolucioniste vele, da ćudoređe nema apsolutne vrijednosti, nego samo relativne prema rasi, klimi, stepenu kulture i drugim faktorima, te da na jednom mjestu može biti sasvim ćudoredno

što je na drugom nećudoredno. Ta gospoda zaboravljaju, da u realnoj etici mogu prilike promijeniti ćudorednost ćina i da ćudoredna vrijednost ćina ovisi o nakani ćovjeka, koja se uvijek ne vidi. — Evolucioniste i u tome griješe, što nakupe mnoštvo pravih a i tobožnjih ćinjenica s brda i dola, od svih plemena i naroda. Amerikanski socijolog **William I. Thomas** napada u svom djelu »Source Book for Social Origins« (Chikago 1909, str. 857) na ovu metodu Westermarcka i H. Spencera (mogao je mirne duše spomenuti i Steinmetza i mnoge druge) pa ih prekorava, što trgaju ćinjenice iz njihovih stvarnih, kulturnih i inih prilika te ih silom na-težu, dok ne stanu u njihove apstrakne sheme. Tim ćinom iza-će na koncu sasvim nešto drugo.

Thomas pripada onim amerikanskim etnoložima i socijolozi-ma, koji prihvaćaju povjesniću metodu, ali se zaustavljaju kod sada obićajne »Culture Area« i ne idu dublje i dalje do »kulturnih krugova« njemačke kulturno-povjesne škole. P. Pinard je dobro napomenuo u svom djelu »Étude Comparée des Religions« (II. 234), kako to nije dovoljno. Istina ako poćemo samo dotle u istra-živanju, dokle ide već spomenuta »Culture Area«, možemo naći dući niz povjesnih slijedova i uzročnosti u razvitku kojega ćudorednog nazora ili koje ćudoredne zapovijedi. Ta nam dubina može i da protumaći razne saveze, koji dižu i opet obaraju prividna protivurijeća. Ona nam može da pokaže i stalne prelaze, kojima najprije potamni, a onda se posve iskrivi laćano i konaćno ćudoredna svijest. No mislim, da mogu već sada kazati, da se to ne dogodi ni tako ćesto ni tako radikalno. Stoća te pogreške protiv ćudorednosti ne obaraju apsolutnosti ćudorednog zakona, baš tako, kao što i ne uništuju jedinstva i općenitosti njegove.

Do ovih rezultata dolazi amerikanska škola, jer ne će da znaće za svojevoljne evolucioniste. No ta bi škola došla do većih rezultata, kada bi pošla i dalje kao njemaćka kulturno-povjesna škola. Ta škola ide dalje od ogranićene »Culture Area« i opsiže više kontinenata pomoću »kulturnih krugova«. Ona traži dublje vanjske uzroke i nutarnje faktore. I upravo jer tako obuhvaća više vremena, jedina je ona kadra, da proući one prelaze, koji su se jako laćano razvijali. Njemaćka etnologija ne proućava samo komadiće tih prelaza, nego i poćetke i svršetke. Kulturno-po-vjesna je metoda koristila vjerskoj znanosti, pak jednako će biti od pomoći i komparativnoj etici.

Realna životna okolina pripada bitno kulturnim prilikama, a naša metoda nastoji da u tu organiću ovisnost prodre dublje i unutarnije nego li metoda »Culture Area«. Tako onda i ćudorednost lakše shvaćamo. Kad znademo n. pr., da nomadsko seljenje prijećji gomilanje materijalnih predmeta, onda nam je lako razum-jeti odricanje i poštenje tih naroda. Nazor totemistićke kulture, da je muška generacića (koje je najvišim oblikom sunce) izvorom

moći za sve drugo, sasvim nam dobro tumači spolne običaje i nećudorednosti, koje sam gore naveo. U kulturi »majčina prava« posjeduje zemljište žena, a to nam tumači početak ženine prednosti u obitelji i sve posljedice takvoга obiteljskog poretka. Stočarstvu se hoće samo kroz neko vrijeme većeg tjelesnog naprezanja. Ta nam činjenica tumači poznatu lijenost pastirskih nomada.

Kulturno-povjesno škola ruši pomoću svojih kultura veliku zabludu, da je naime samo jedan kulturni razvitak čovječanstva. Posebne se kulture javljaju kod prastepena, čak kod primarnog stepena, a ne slijede jedna iz druge, nego su neovisne; ne sastaju se niti utječu jedna na drugu, a ipak se razvijaju. Svaka takova kultura ima svoj jezik, svoju ergologiju, socijologiju, vjeru i svoje ćudoređe. Svaki tip ćudoređa valja tumačati prema kulturi, iz koje je nikao, a ne tumačiti svaki tip svakom kulturom. To će spriječiti silesiju pogrešnih zaključaka i izvoda.

Kad radi selenja sekundarni kulturni oblici dođu u dodir s primarnim oblikom, pomiješat će se dakako ćudoredni tipovi, pa će dobrih ili zlih svojstava biti više ili manje kompenziranog tipa. Kad se n. pr. totemistička kultura, koja ponizuje ženu, pomiješa s kasnijim savezima »majčinih prava« i tajnim muškim savezima, mora doći do najdubljeg poniženja žene. Spoj obih kultura prenosi spolne rituse totemističke kulture i stvara tako posebne rituse. Kada pastirski nomadi zavladađu nad poljodjelicima »majčinog prava« i nad totemističkim zanatlijama, onda im nametnu sav tjelesni rad, a sami lijenčare i preziru rad. Jedino ako nomadi nijesu prema postocima dosta jaki, radnički će utjecaj biti veći.

4. Kako je ćudoređe i nećudoređe utjecalo na razvitak kulture ?

Da još odgovorimo i na to pitanje: Kako je etika djelovala na kulturu, osobito duševnu kulturu? Bez tog pitanja ne bismo mogli shvatiti razvitak čovječje kulture. Čisti je apriorizam, ako mislimo, da na razvitak kulture djeluju vanjski i nutarnji intelektualni uzroci. Djeluje i ljudska volja, koja se slobodno odlučuje na dobro ili zlo. Tom se sposobnošću odlikovao i čovjek najstarijih vremena. I on je svojom voljom gradio ili rušio. Evo i to treba da etnologija istraži i upoznađe.

I ovdje nam može pomoći kulturno-povjesna metoda. Ta metoda znade za duhovnu dušu i stoga zabacuje u kulturnoj povjesti vladanje slijepog udesa. Ona priznaje djelovanje slobodne volje, koja nije vezana nikojim zakonom, a ne priznaje, da okolina i društvo mogu sve napraviti iz čovjeka, jer je pojedina osoba slobodna, i ako se masa često ravna prema nekim slijepim nazorima, koji se znadu dići upravo do neke vrsti prirodnih zakona.